

Utbildningsförvaltningen
Rapport

Datum:
2026-06-08

Diarienummer:
24-056-S07

Handläggare/projektledare:
Felicia Lewandowska Petersson

Version/DokumentID:
slutgiltig version.

Författare:
Tommie Rappe Petersson

Yrkesprogramsmässan och sjundeklassares syn på yrkesprogram

Pre- och postenkäter inom ESF-projektet Yrkesvägledning för framtiden

Det finns tabeller och figurer i rapporten som inte är fullt tillgänglighetsanpassade. Om du behöver ta del av innehållet på annat sätt, kontakta projektledningen via Uppsala kommun.

Innehåll

Sammanfattning	3
1. Bakgrund och syfte	4
2. Data, mått och tolkning	5
2.1 Datamaterial.....	5
2.2 Kodning av svar	5
2.3 Resultatdimensioner.....	5
2.4 Elevgrupper och bakgrundsmått.....	6
2.5 Pre/post-skillnader och effektstorlekar.....	6
2.6 Tolkning och begränsningar	7
3. Huvudresultat: kunskap ökar, attityder är stabila och valbenägenheten minskar svagt.....	8
4. De största förändringarna gäller kännedom och konkret kunskap.....	9
5. Kunskapslyftet varierar mellan skolor.....	11
6. Skillnaderna mellan sociala grupper är begränsade.....	13
6.1 Social bakgrund	13
6.2 Kön	14
6.3 Migrationsbakgrund.....	14
6.4 Samlad tolkning.....	14
7. Handlingsföreskrifter	15
7.1 Mässan fungerar framför allt som kunskapsinsats.....	15
7.2 Gruppskillnaderna pekar på behov av målgruppsanpassning.....	15
7.3 Skolskillnaderna bör följas upp försiktigt.....	16
7.4 Samlad slutsats och några forskningsnära råd	16
8. Avslutande reflektion: kunskap, val och sociala villkor	17
Bilagor	19

Sammanfattning

Denna rapport analyserar hur sjundeklassares kunskap, attityder och valbenägenhet i relation till yrkesprogram såg ut före och efter en yrkesprogramsmässa inom ESF-projektet *Yrkesvägledning för framtiden*. Analysen bygger på 364 elevsvar i preenkäten och 401 elevsvar i postenkäten. Undersökningen är genomförd på klass- och skolnivå, vilket gör det möjligt att jämföra svarsmönster i huvudsakligen samma elevgrupper före och efter mässan. Det tydligaste resultatet är att mässan sammanföll med ett tydligt kunskapslyft: kunskap och kännedom ökade från 47,0 till 61,3 på en 0–100-skala. Attityder och social legitimitet låg däremot i princip oförändrat, medan valbenägenheten minskade svagt. De största positiva förändringarna gäller kännedom om yrkesprogram, kunskap om möjliga yrkesvägar, behörighet och APL. Resultaten visar samtidigt att ökad kunskap inte automatiskt motsvaras av ökad vilja att själv välja ett yrkesprogram.

De skolvisa resultaten visar att kunskapslyftet inte var helt jämnt fördelat mellan skolorna. Skillnaderna mellan elevgrupper var överlag begränsade, men några mönster framträder: flickor hade ett tydligare kunskapslyft än pojkar, elever från hem med fler böcker hade en något mer positiv utveckling än elever från hem med färre böcker, och elever med migrationsbakgrund hade ett svagare kunskapslyft men en något mer positiv utveckling i valbenägenhet än elever med svensk bakgrund. Sammantaget tyder resultaten på att yrkesprogramsmässan fungerar väl som kunskapshöjande insats, men att attityder och valbenägenhet är mer trögrörliga och påverkas av bredare sociala villkor och skolkontexter. Forskning om yrkesvägledning pekar i samma riktning: yrkesmässor kan vara viktiga, men om målet är att påverka valbenägenhet behöver de ofta kompletteras med vårdnadshavarinformation, arbetsplatsbesök, möten med yrkesverksamma och andra arbetslivsnära inslag.

1. Bakgrund och syfte

Inom ramen för ESF-projektet *Yrkesvägledning för framtiden* genomfördes en yrkesprogramsmässa riktad till elever i årskurs 7. Syftet med mässan var att ge eleverna ökad kunskap om yrkesprogrammets innehåll, möjliga yrkesvägar, arbetsplatsförlagt lärande (APL), behörighetsmöjligheter och framtida studie- och arbetslivsvägar. Mässan skulle också bidra till en bredare och mer nyanserad bild av yrkesprogram som möjliga gymnasieval.

För att undersöka hur elevernas kunskap, attityder och valbenägenhet såg ut före och efter mässan genomfördes två enkäter: en preenkät före mässan och en postenkät efter mässan. Preenkäten omfattar 364 elevsvar och postenkäten 401 elevsvar. Antalet giltiga svar varierar något mellan olika frågor, eftersom alla elever inte har besvarat samtliga enkätfrågor.

För- och eftermätningen gör det möjligt att analysera om elevernas svarsmönster skiljer sig mellan mätillfällena. Fokus ligger särskilt på tre resultatdimensioner: kunskap och kännedom om yrkesprogram, attityder och social legitimitet samt valbenägenhet. Med kunskap och kännedom avses exempelvis om eleverna känner till yrkesprogram, vilka yrken programmen kan leda till och hur behörighet fungerar. Med attityder och social legitimitet avses elevernas uppfattningar om yrkesprogrammets status, samhällsnytta, jobbvärde och passform. Med valbenägenhet avses om eleven själv kan tänka sig att välja ett yrkesprogram.

Undersökningen är genomförd på klass- och skolnivå. Rapporten analyserar därför hur svarsmönster förändrades i huvudsakligen samma elevgrupper före och efter mässan. Den mer detaljerade tolkningen av datamaterialets möjligheter och begränsningar redovisas i avsnitt 2.

Rapporten har tagits fram inom ramen för ESF-projektet *Yrkesvägledning för framtiden*, med Felicia Lewandowska Petersson som handläggare och projektledare. Statistisk analys och tolkning har huvudsakligen utförts av Tommie Rappe Petersson, doktorand vid Institutionen för pedagogik, didaktik och utbildningssociologi vid Uppsala universitet, i nära dialog med projektledningen.

Syftet med rapporten är att:

- beskriva hur elevernas kunskap, attityder och valbenägenhet såg ut före och efter yrkesprogramsmässan,
- undersöka om förändringsmönstren skiljer sig mellan skolor och elevgrupper,
- identifiera vilka delar av elevernas bild av yrkesprogrammen som tycks ha stärkts mest,
- ge underlag för fortsatt utveckling av studie- och yrkesvägledning, skolbesök och informationsinsatser om yrkesprogram.

2. Data, mått och tolkning

Detta avsnitt beskriver det statistiska underlaget, hur enkätfrågorna har kodats och hur resultaten bör tolkas. Analysen bygger på upprepade mätningar på klass- och skolnivå och används för att följa förändringar i elevernas samlade svarsmönster före och efter yrkesprogramsmässan.

2.1 Datamaterial

Datamaterialet består av två enkätfiler. Preenkäten genomfördes före yrkesprogramsmässan och omfattar 364 elevsvar. Postenkäten genomfördes efter mässan och omfattar 401 elevsvar. Samtliga elever gick i årskurs 7. Antalet giltiga svar varierar något mellan frågor, eftersom vissa elever har lämnat enskilda frågor obesvarade.

Undersökningen har genomförts på klass- och skolnivå. Analysen är därför aggregerad till klassnivå och uppåt, vilket gör materialet väl lämpat för att analysera pre/post-mönster i klasser, skolor och elevgrupper.

2.2 Kodning av svar

Enkätsvaren har kodats numeriskt för att möjliggöra statistisk analys. Ordinala svarsalternativ har kodats så att högre värden motsvarar mer kunskap, mer positiv inställning eller högre valbenägenhet. Ja/nej-frågor har i huvudsak kodats binärt, där 1 motsvarar ett positivt eller korrekt svar och 0 motsvarar ett negativt eller inkorrekt svar. Svar som "vet ej", "vill ej uppge" och tomma svar har i regel behandlats som saknade värden, om de inte ingår i en särskild analys av svarsfördelningar.

Flera centrala attityd- och kunskapsfrågor är formulerade på femgradiga skalor. Dessa används som numeriska mått i analysen. För att göra resultaten mer lättlästa har vissa sammansatta mått räknats om till index mellan 0 och 100. Ett värde på 0 motsvarar då den lägsta möjliga nivån och 100 den högsta möjliga nivån på de frågor som ingår i indexet.

2.3 Resultatdimensioner

Analysen organiseras kring tre resultatdimensioner: kunskap och kännedom, attityder och social legitimitet samt valbenägenhet. Dessa ska förstås som analytiska dimensioner, inte som statistiskt fastställda latent faktorer.

Kunskap och kännedom avser om eleverna känner till yrkesprogrammen och upplever att de vet vad programmen kan leda till. I huvudindexet ingår frågor om huruvida eleven har hört talas om yrkesprogram, om eleven vet vilka yrken olika yrkesprogram kan leda till och om eleven vet hur man får grundläggande och särskild behörighet. Därutöver redovisas vissa mer specifika kunskapsfrågor separat, exempelvis om yrkesprogram kan ge grundläggande behörighet, om APL ingår och om APL omfattar minst 15 veckor.

Attityder och social legitimitet avser hur eleverna värderar yrkesprogrammen. Här ingår frågor om jobbchanser, om yrkesprogram leder till bra jobb, om yrkesprogram är viktiga för samhällets utveckling, om yrkesprogramselever verkar lika studiemotiverade som elever på högskoleförberedande program, om yrkesprogram respekteras lika mycket som högskoleförberedande program, om yrkesprogram passar elevens sätt att lära, om eleven vill lära genom praktik och om eleven skulle rekommendera yrkesprogram till en kompis.

Valbenägenhet avser den direkta frågan om eleven själv kan tänka sig att välja ett yrkesprogram. Denna dimension hålls separat från kunskap och attityder, eftersom det är analytiskt viktigt att skilja mellan att känna till och värdera yrkesprogram positivt och att själv se yrkesprogram som ett tänkbart gymnasieval.

2.4 Elevgrupper och bakgrundsmått

Rapporten redovisar även skillnader mellan elevgrupper. Tre gruppindelningar används: kön, social bakgrund och migrationsbakgrund.

Kön redovisas huvudsakligen som pojkar och flickor. Andra svarsgrupper redovisas inte separat i huvudanalysen om antalet svar är för litet för att ge stabila jämförelser.

Socioeconomic status (SES), på svenska ungefär socioekonomisk bakgrund, används i rapporten som en förenklad indikator på social bakgrund. Måttet bygger på elevernas uppgift om antal böcker i hemmet och fångar därmed främst studievana och kulturella lärresurser i hemmiljön. Elever som anger 0–25 böcker i hemmet klassificeras som låg-SES, medan elever som anger 26 eller fler böcker klassificeras som hög-SES. Måttet ska inte förstås som ett fullständigt mått på socioekonomisk bakgrund, utan som en proxyvariabel. Liknande bokmått används ofta i utbildningsstudier för att fånga skillnader i hemmets studievana, kulturella resurser och lärmiljö.

Migrationsbakgrund används som en förenklad beteckning baserad på hemspråk. Elever där svenska nämns som ett språk som talas i hemmet benämns i rapporten som elever med svensk bakgrund. Elever där svenska inte nämns som hemspråk benämns som elever med migrationsbakgrund. Även detta är en proxyvariabel och ska inte tolkas som ett fullständigt mått på migrationsbakgrund.

2.5 Pre/post-skillnader och effektstorlekar

För att beskriva förändringar mellan pre- och postenkäten används framför allt tre typer av mått.

För det första redovisas pre- och postvärden på 0–100-index för de tre huvudsakliga resultatdimensionerna. Dessa värden är lätta att tolka och visar om kunskap, attityder och valbenägenhet låg högre eller lägre efter mässan.

För det andra används Cohen's d för att beskriva storleken på pre/post-skillnader i enskilda frågor. Cohen's d anger skillnaden mellan pre- och postvärde i relation till variationen i svaren. Positiva värden betyder att postvärdet är högre än prevärdet, medan negativa värden betyder att postvärdet är lägre. I rapporten tolkas d-värden runt 0,20 som tydliga men begränsade skillnader, medan värden runt 0,50 eller högre tolkas som starka skillnader i detta material.

För det tredje används skillnad-i-skillnader (eng. difference-in-difference), DiD, för att analysera om pre/post-förändringen skiljer sig mellan elevgrupper. Ett positivt DiD-värde betyder att jämförelsegruppen ökade mer, eller minskade mindre, än referensgruppen. Exempelvis betyder ett positivt värde för flickor jämfört med pojkar att flickors pre/post-utveckling var mer positiv än pojkars på den aktuella resultatdimensionen. DiD redovisas i indexpoäng, eftersom det är mer lättläst än standardiserade mått i en kommunal rapport.

2.6 Tolkning och begränsningar

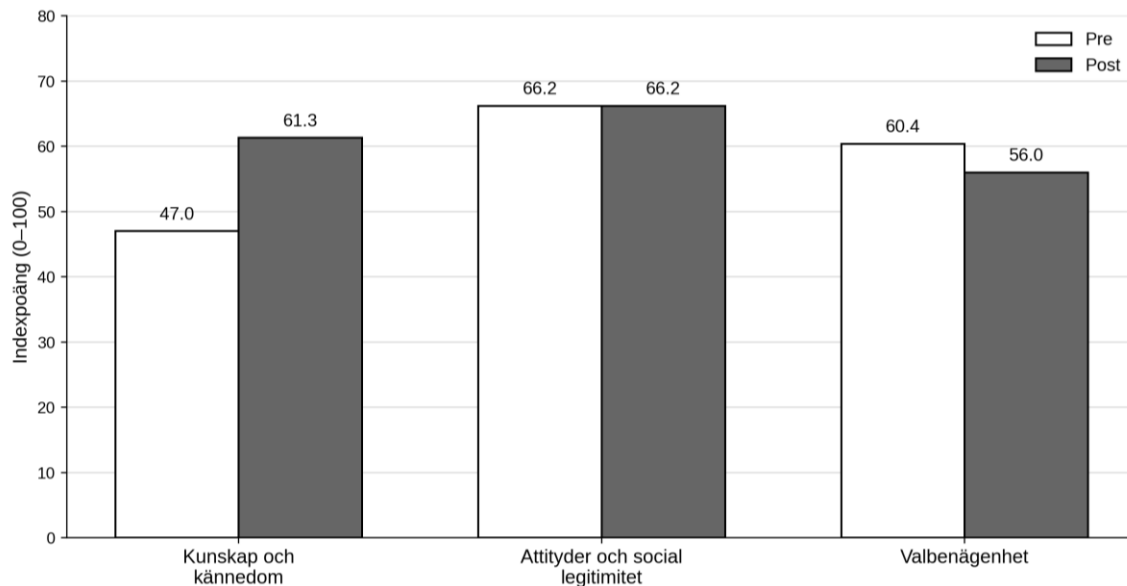
Resultaten ska tolkas som klass- och skolnivåbaserade pre/post-mönster. Materialets styrka är att det omfattar ett relativt stort antal elevsvar, att samma centrala frågor ställdes före och efter mässan och att mätningen kan analyseras i huvudsakligen samma klass- och skolgrupper. Det ger ett gott underlag för att bedöma hur elevernas samlade kunskap, attityder och valbenägenhet förändrades mellan mättillfällena.

Den huvudsakliga begränsningen är att enskilda elever inte kan följas över tid. Analysen visar därför inte individuellt matchade förändringar hos samma elever. Skillnader i vilka elever som besvarade enkäten kan också påverka resultaten. Begränsningen gäller framför allt individnivån; på klass- och skolnivå ger materialet ett relevant underlag för att följa förändringar i elevgruppernas samlade svarsmönster.

3. Huvudresultat: kunskap ökar, attityder är stabila och valbenägenheten minskar svagt

Figur 1 sammanfattar de övergripande pre/post-resultaten för rapportens tre huvudsakliga resultatdimensioner: kunskap och kännedom, attityder och social legitimitet samt valbenägenhet. Samtliga tre dimensioner är omskalade till index mellan 0 och 100, där högre värden motsvarar mer kunskap, mer positiv inställning eller högre valbenägenhet.

Figur 1. Pre/post-skillnader för tre resultatdimensioner.

Not: Indexen är omskalade till 0–100. Positiv förändring innebär högre postvärde än prevärde.

Det tydligaste resultatet är att elevernas kunskap och kännedom om yrkesprogram ökade efter mässan. Kunskapsindex ökade från 47,0 före mässan till 61,3 efter mässan, vilket motsvarar en ökning med 14,3 indexpoäng. Detta pekar på att mässan framför allt sammanföll med en tydligare orientering i vad yrkesprogram är och vad de kan leda till. Efter mässan uppgav eleverna i högre grad att de kände till yrkesprogram, visste vilka yrken olika program kan leda till och hade kunskap om hur behörighet fungerar.

Attityder och social legitimitet låg däremot i princip oförändrat. Indexet var 66,2 både före och efter mässan. Detta innebär inte att eleverna hade negativa attityder till yrkesprogram. Tvärtom låg flera attitydfrågor redan relativt högt före mässan, särskilt frågor om jobbchanser, samhällsnytta och möjligheten att få bra jobb. Resultatet visar snarare att dessa mer övergripande värderingar var stabila mellan mätillfällena.

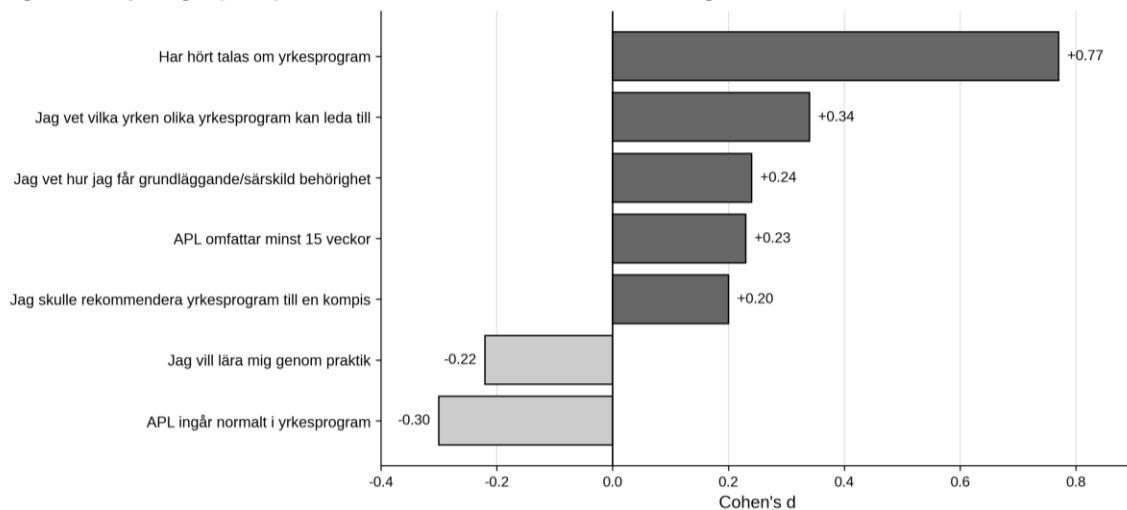
Valbenägenheten minskade svagt, från 60,4 till 56,0 på 0–100-skalan. Det centrala resultatet är därmed att det tydliga kunskapslyftet inte motsvarades av en ökad samlad valbenägenhet i elevgrupperna. Den samlade bilden är därför att mässan framför allt

gjorde yrkesprogrammen mer kända och begripliga, medan elevernas bredare attityder och egna valöverbäganden förändrades betydligt mindre.

4. De största förändringarna gäller kännedom och konkret kunskap

För att tydligare visa vilka delar av elevernas svar som förändrades mest redovisar figur 2 de enskilda frågor där pre/post-skillnaden motsvarar minst $|d| = 0,20$. Figuren fokuserar därmed på de tydligaste förändringarna, medan samtliga frågor redovisas i Bilaga 1.

Figur 2: Tydliga pre/post-skillnader för enskilda frågor.

Not: Figuren visar enbart frågor med $|Cohen's\ d| \geq 0,20$. Positiva värden innebär högre postvärde än prevärde.

Det tydligaste resultatet gäller elevernas allmänna kännedom om yrkesprogram. Frågan om eleverna har hört talas om yrkesprogram visar den största positiva förändringen ($d \approx 0,77$). Detta är en stark förändring i detta material och visar att yrkesprogrammen var mer synliga för eleverna efter mässan än före.

Därutöver syns tydliga, men mer begränsade, positiva förändringar i frågor som rör konkret kunskap. Eleverna uppgav i högre grad efter mässan att de vet vilka yrken olika yrkesprogram kan leda till ($d \approx 0,34$), hur man får grundläggande och särskild behörighet ($d \approx 0,24$), samt att APL omfattar minst 15 veckor ($d \approx 0,23$). Tillsammans pekar dessa resultat på att pre/post-skillnaderna framför allt rör elevernas orientering i yrkesprogrammets innehåll, framtida yrkesvägar och behörighetsmöjligheter.

Även frågan om eleven skulle rekommendera yrkesprogram till en kompis ökade något ($d \approx 0,20$). Detta kan tolkas som en begränsad men positiv förändring i yrkesprogrammets sociala legitimitet. Frågan handlar inte om elevens eget val, utan om huruvida yrkesprogram framstår som ett alternativ som kan rekommenderas till andra.

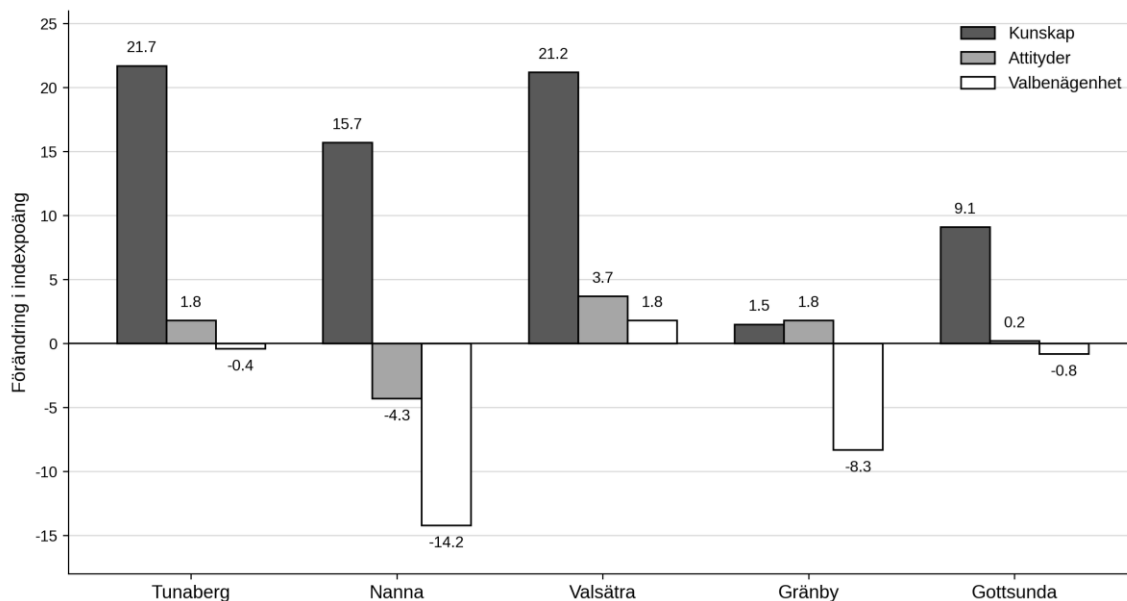
Figuren visar samtidigt två negativa förändringar. Viljan att lära genom praktik minskade något ($d \approx -0,22$), och frågan om APL normalt ingår i yrkesprogram visade också en negativ förändring ($d \approx -0,30$). Den senare frågan hade mycket höga värden redan före mässan, vilket gör resultatet känsligt för små förändringar i svarssammansättning och saknade svar. Det är därför svårt att avgöra om detta speglar en reell försvagning av kunskap eller variation mellan de elevgrupper som besvarade pre- respektive postenkäten.

De frågor som inte når gränsen $|d| = 0,20$ visar endast små eller marginella förändringar. Det gäller bland annat frågor om grundläggande behörighet, yrkesprogramselevers studiemotivation, om yrkesprogram ger bra jobb och goda jobbchanser, om yrkesprogram passar elevens sätt att lära, om yrkesprogram är viktiga för samhällets utveckling, om yrkesprogram stänger vägen till universitet, om yrkesprogram respekteras lika mycket som högskoleförberedande program samt om eleven själv kan tänka sig att välja ett yrkesprogram. Sammantaget förstärker detta bilden från föregående avsnitt: mässan sammanfaller främst med ökad kännedom och konkret kunskap, medan bredare attityder och direkt valbenägenhet förändras betydligt mindre.

5. Kunskapslyftet varierar mellan skolor

Figur 3 visar skolvisa förändringar i indexpoäng för de tre resultatdimensionerna: kunskap och kännedom, attityder och social legitimitet samt valbenägenhet. Figuren visar hur svarsmönstret förändrades i skolornas elevgrupper mellan pre- och postmätningen.

Figur 3: Skolvisa förändringar i indexpoäng efter yrkesprogramsmässan.

Not: Positiva värden innebär högre postvärde än prevärde. Figuren visar förändring i indexpoäng för kunskap, attityder och valbenägenhet per skola.

Det tydligaste skolvisa mönstret gäller kunskap och kännedom. Kunskapsindex ökade mest i Tunaberg och Valsätra, där ökningen var drygt 21 indexpoäng. Även Nanna hade en tydlig kunskapsökning, med knappt 16 indexpoäng. Gottsunda hade en mer måttlig ökning, medan Grånby i princip låg stilla. Detta visar att den kunskapshöjande pre/post-skillnaden inte var jämnt fördelad mellan skolorna.

Attityder och social legitimitet förändrades däremot relativt lite i samtliga skolor. Valsätra hade en mindre positiv förändring och Nanna en mindre negativ förändring, men nivåerna rörde sig överlag betydligt mindre än kunskapsindexet. Detta ligger i linje med huvudresultatet i rapporten: den tydligaste förändringen rör elevernas kännedom och konkreta kunskap, medan mer övergripande värderingar av yrkesprogrammen var mer stabila.

Valbenägenheten ökade inte generellt. Tunaberg, Valsätra och Gottsunda låg ungefär stilla, medan Nanna och Grånby visade tydligare negativa förändringar. Detta visar återigen att ökad kunskap inte automatiskt motsvaras av ökad benägenhet att själv välja ett yrkesprogram. På skolnivå framträder därmed samma övergripande mönster som på

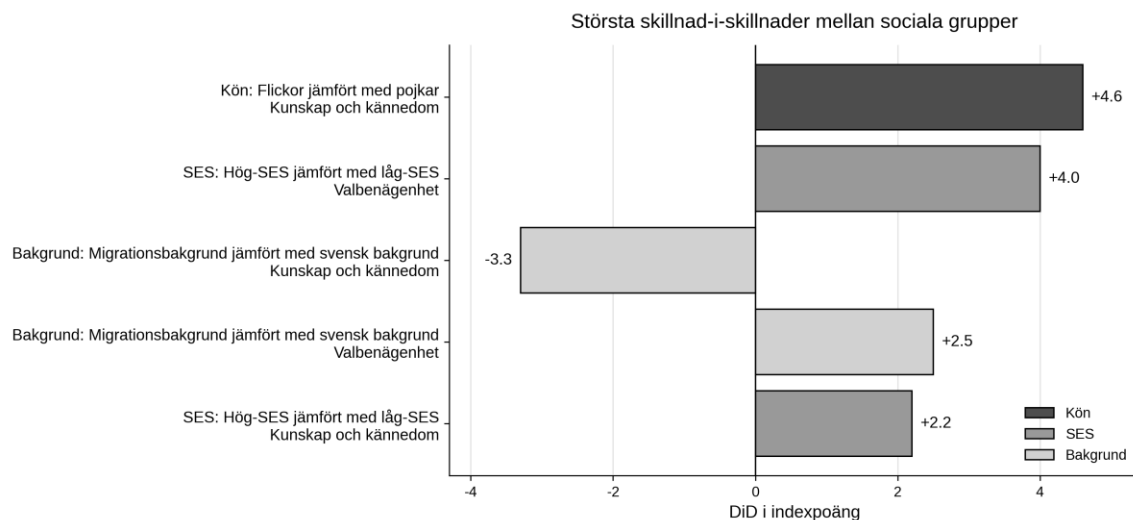
totalnivå, men med tydlig variation i hur starkt kunskapsindex förändrades mellan pre- och postmätningen.

Sammantaget visar de skolvisa resultaten att det framför allt är kunskap och kännedom som förändrades, men att förändringen var olika stark i olika skolor. Attityderna var mer stabila och valbenägenheten ökade inte generellt. Resultaten visar därför att det övergripande kunskapslyftet var tydligt, men inte jämnt fördelat mellan skolorna.

6. Skillnaderna mellan sociala grupper är begränsade

Figur 4 visar de fem största skillnad-i-skillnaderna mellan elevgrupper. Till skillnad från tidigare figurer visar den inte pre- och postnivåer i sig, utan om olika grupper förändrades olika mycket mellan mätillfällena. Ett positivt värde innebär att jämförelsegruppen hade en mer positiv pre/post-utveckling än referensgruppen. Exempelvis betyder ett positivt värde för flickor jämfört med pojkar att flickornas utveckling var mer positiv än pojkarnas på den aktuella resultatdimensionen. Den fullständiga tabellen över skillnad-i-skillnader redovisas i Bilaga 2.

Figur 4: Största skillnad-i-skillnader mellan sociala grupper

Not: Figuren visar de fem största skillnad-i-skillnaderna i indexpoäng. Positiva värden innebär att jämförelsegruppen hade en mer positiv pre/post-utveckling än referensgruppen.

6.1 Social bakgrund

Två av de fem största skillnad-i-skillnaderna gäller social bakgrund. Det tydligaste mönstret gäller valbenägenhet. Hög-SES-gruppen hade en 4,0 indexpoäng mer positiv utveckling än låg-SES-gruppen. Detta ska inte tolkas som att elever i hög-SES-gruppen generellt var mer benägna att välja yrkesprogram efter mässan. Snarare visar resultatet att låg-SES-gruppen minskade mer i valbenägenhet mellan pre och post, medan hög-SES-gruppen låg mer stabilt.

Det andra SES-relaterade mönstret gäller kunskap och kännedom. Hög-SES-gruppen hade ett något större kunskapslyft än låg-SES-gruppen, med en skillnad på 2,2 indexpoäng. Skillnaden är begränsad, men pekar i samma riktning som det övergripande mönstret: kunskapsökningen var bred, men inte helt jämnt fördelad mellan elevgrupper.

6.2 Kön

Det tydligaste gruppmönstret i hela analysen gäller kön. Flickor hade ett större kunskapslyft än pojkar, med en skillnad på 4,6 indexpoäng. Detta tyder på att mässan i något högre grad sammanföll med stärkt kunskap och kännedom bland flickor än bland pojkar.

I fråga om valbenägenhet och attityder framträder däremot inga lika tydliga könsskillnader i topp fem-resultaten. Det innebär att könsskillnaden främst gäller hur kunskapsdimensionen förändrades mellan pre- och postmätningen, inte att flickor och pojkar generellt utvecklades mycket olika i synen på yrkesprogram.

6.3 Migrationsbakgrund

För migrationsbakgrund framträder två olika mönster. Elever med migrationsbakgrund hade ett svagare kunskapslyft än elever med svensk bakgrund, med en skillnad på -3,3 indexpoäng. Det betyder inte att deras kunskap inte ökade, utan att ökningen var något mindre än bland elever där svenska nämns som hemspråk.

Samtidigt hade elever med migrationsbakgrund en något mer positiv utveckling i valbenägenhet än elever med svensk bakgrund, med en skillnad på 2,5 indexpoäng. Det innebär att gruppen med migrationsbakgrund utvecklades något mer positivt i frågan om att själv kunna tänka sig ett yrkesprogram, trots att kunskapslyftet var svagare än i gruppen med svensk bakgrund.

6.4 Samlad tolkning

Sammantaget är skillnaderna mellan elevgrupper relativt begränsade. För social bakgrund syns en något mer positiv utveckling bland hög-SES-elever, både i kunskap och i valbenägenhet, men skillnaderna är små. För kön är huvudmönstret att flickor hade ett tydligare kunskapslyft än pojkar. För migrationsbakgrund är bilden mer blandad: elever med svensk bakgrund hade ett något större kunskapslyft, medan elever med migrationsbakgrund hade en något mer positiv utveckling i valbenägenhet. Den övergripande slutsatsen är därför att mässan främst sammanföll med ett brett kunskapslyft, med vissa mindre variationer mellan elevgrupper.

7. Handlingsföreskrifter

Resultaten pekar mot några övergripande slutsatser för det fortsatta arbetet med yrkesprogramsmässan och den bredare vägledningen om yrkesprogram. Den viktigaste är att mässan verkar fungera väl som kunskapshöjande insats, men att kunskap, attityder och valbenägenhet inte förändras på samma sätt. Det innebär att mässan bör förstås som en viktig del av ett bredare vägledningsarbete, snarare än som en fristående insats som ensam kan förändra elevers gymnasieval. Nedan sammanfattas de viktigaste handlingsinriktade slutsatserna utifrån resultaten.

7.1 Mässan fungerar framför allt som kunskapsinsats

Resultaten visar först och främst att yrkesprogramsmässan fungerar väl som kunskapsinsats. Elevernas kännedom om yrkesprogram och deras kunskap om yrkesvägar, behörighet och APL ökade tydligt mellan pre- och postmätningen. Detta är rapportens starkaste resultat och talar för att mässformatet fyller en viktig funktion: det gör yrkesprogrammen mer synliga, konkreta och begripliga för elever i årskurs 7.

Samtidigt förändrades attityder och valbenägenhet betydligt mindre. Detta bör inte ses som ett misslyckande i sig. Föreställningar om yrkesprogram, status, praktiskt arbete och gymnasieval formas inte bara av information vid ett enskilt tillfälle, utan också av mer långvariga normer i skola, hem och samhälle. Att en mäsas kan öka kunskapen utan att omedelbart förändra valbenägenheten är därför ett rimligt och metodologiskt viktigt resultat. Det visar att information är en nödvändig men inte alltid tillräcklig förutsättning för att påverka elevers faktiska utbildningsöverväganden.

7.2 Gruppskillnaderna pekar på behov av målgruppsanpassning

De sociala gruppskillnaderna pekar på att mässans innehåll och form kan tas emot olika av olika elevgrupper. Flickor hade ett tydligare kunskapslyft än pojkar. Det kan tyda på att mässformatet som lärplattform fungerar något bättre för flickor, möjligen eftersom de i högre grad tar till sig den typ av skolnära informationssituation som mässan representerar. Detta innebär inte att upplägget inte fungerar för pojkar, men att det kan finnas skäl att pröva mer aktiverande, konkret och uppgiftsstyrda inslag för att stärka pojkars kunskapsutbyte.

Även skillnaderna mellan låg-SES- och hög-SES-elever är viktiga. Hög-SES-elever hade både ett något större kunskapslyft och en mer positiv, eller mindre negativ, utveckling i valbenägenhet än låg-SES-elever. Detta kan indikera att informationens form, språk eller exempel i viss mån passar bättre för elever med större studievana resurser i hemmet. Det behöver inte handla om innehållet i sig, utan om hur informationen presenteras och bearbetas. För låg-SES-elever kan yrkesprogrammets koppling till arbete, trygghet, konkreta yrkesroller och vardagliga framtidsvägar behöva göras ännu mer direkt och lätt att omsätta till egna valöverväganden.

Mönstret för elever med migrationsbakgrund är mer sammansatt. De hade ett något svagare kunskapslyft än elever med svensk bakgrund, vilket kan tyda på att viss information inte nådde fram lika tydligt. Samtidigt hade de en mer positiv utveckling i valbenägenhet. Det senare är viktigt: det kan finnas delar av det nuvarande upplägget som faktiskt tilltalar denna elevgrupp. Yrkesprogrammets praktiska inriktning, koppling till arbete och tydliga framtidsvägar kan vara särskilt relevanta. Utvecklingsfrågan blir därför inte att ändra upplägget i grunden, utan att göra informationen om programstruktur, behörighet och APL ännu tydligare utan att tappa de delar som verkar skapa intresse.

7.3 Skolskillnaderna bör följas upp försiktigt

De skolvisa resultaten bör tolkas med viss försiktighet, eftersom deltagarantalet per skola är begränsat. Samtidigt är resultaten tillräckligt intressanta för att följas upp. Vissa skolor visar tydliga kunskapslyft, medan andra har svagare förändringar eller negativ utveckling i valbenägenhet. Dessa skillnader antyder att skolkontext, elevsammansättning, förarbete, genomförande och efterarbete kan spela stor roll för hur mässan landar.

En möjlig slutsats är därför att mässan bör fortsätta utvecklas som en stark kunskapsinsats, men med större uppmärksamhet på målgruppsanpassning. Det handlar inte nödvändigtvis om att skapa helt olika mässor för olika grupper, utan om att justera språk, exempel, konkretionsgrad och arbetsformer efter skolkontext och elevgrupp. Små variationer i genomförandet kan möjligen få stor betydelse för utfallet: hur eleverna förbereds före mässan, vilka frågor de får med sig, hur montrarna bemannas, hur informationen konkretiseras och hur besöket följs upp i klassrummet eller med SYV.

7.4 Samlad slutsats och några forskningsnära råd

Forskningsläget talar för att yrkesmässor kan vara en viktig del av effektiv yrkesvägledning, men att de sannolikt fungerar bäst när de ingår i en bredare kedja av arbetslivsnära aktiviteter. I den franska interventionsstudien *La mallette des parents en 3ème* (2010–2012) påverkades elevers utbildningsval genom riktad information till vårdnadshavare inför övergången till gymnasial utbildning. OECD:s forskningsammansättning *Getting the Most out of Employer Engagement in Career Guidance* (2021) betonar på liknande sätt betydelsen av arbetsgivarkontakter i vägledningen, exempelvis yrkesmässor, arbetsplatsbesök, praktknära inslag, samtal med yrkesverksamma och yrkesskuggning, det vill säga att eleven följer en yrkesverksam under en begränsad tid. Mot denna bakgrund kan yrkesprogramsmässan förstås som en viktig första kontakt med yrkesprogrammen, men om målet är att stärka den faktiska valbenägenheten bör den kopplas tydligare till återkommande och konkreta möten med arbetsplatser, yrkesroller och vårdnadshavare.

8. Avslutande reflektion: kunskap, val och sociala villkor

Resultaten kan förstås mot bakgrund av att utbildningsval inte enbart formas av tillgång till information. En yrkesprogramsmässa kan göra utbildningsvägar mer synliga och begripliga, men elevernas sätt att tolka informationen påverkas också av tidigare erfarenheter, studievana i hemmet, skolkontext, könsmönster och föreställningar om olika utbildningars status. I sociologiska termer handlar detta om att information alltid tas emot genom elevernas sociala och kulturella tolkningsramar.

Det tydliga kunskapslyftet visar att mässan fungerar som en pedagogisk informationsmiljö. Eleverna får bättre överblick över vad yrkesprogram är, vilka yrken de kan leda till och hur behörighet och APL fungerar. Däremot är det inte självklart att ökad kunskap direkt leder till ökad valbenägenhet. Att kunna tänka sig ett yrkesprogram som ett möjligt val kräver också att utbildningen framstår som socialt legitim, realistisk och förenlig med elevens bild av sig själv och sin framtid.

Detta kan bidra till att förklara varför attityder och valbenägenhet förändras mindre än kunskap. Föreställningar om yrkesprogram påverkas av bredare samhällsnormer om praktiskt och teoretiskt arbete, status och vad som uppfattas som ett "bra" utbildningsval. Sådana normer förändras sällan genom en enskild informationsinsats. Mässan kan därför ses som ett viktigt första steg i en längre vägledningsprocess, snarare än som en insats som ensam kan förändra elevernas utbildningsval.

Gruppskillnaderna pekar samtidigt på att samma informationsmiljö inte nödvändigtvis fungerar på samma sätt för alla elever. Att flickor hade ett starkare kunskapslyft än pojkar kan tyda på att mässformatet, som lärsituation, i något högre grad passade flickors sätt att ta till sig skolrelaterad information. Att hög-SES-elever ökade något mer i både kunskap och valbenägenhet kan på motsvarande sätt antyda att informationens form och språk var lättare att omsätta för elever med mer studievana resurser i hemmet. För elever med migrationsbakgrund är bilden mer sammansatt: kunskapslyftet var något svagare, men valbenägenheten utvecklades mer positivt. Det antyder att yrkesprogrammets praktiska innehåll och tydliga koppling till arbetslivet kan ha varit tilltalande, samtidigt som vissa delar av informationen kan behöva göras mer tillgängliga.

Detta ligger också i linje med tidigare forskning om yrkesvägledning. Den franska interventionsstudien *La mallette des parents en 3ème* visar att riktad information till vårdnadshavare kan påverka elevers val i riktning mot yrkesinriktade utbildningsalternativ. OECD:s forskningssammanställning *Getting the Most out of Employer Engagement in Career Guidance* betonar på liknande sätt betydelsen av arbetsgivarkontakter, arbetsplatsbesök, samtal med yrkesverksamma och yrkesskuggning, det vill säga att eleven följer en yrkesverksam under en begränsad tid. I relation till denna rapport innebär det att yrkesprogramsmässan kan förstås som en viktig första kontakt, men att ökad valbenägenhet sannolikt kräver en bredare kedja av vägledningsinsatser där eleverna också möter arbetsplatser, yrkesroller och vårdnadshavarnas förväntningar.

En konstruktiv slutsats är därför att vägledning inte bara handlar om att ge mer information, utan om att göra informationen socialt och pedagogiskt användbar för olika elevgrupper.

Yrkesprogramsmässan verkar fungera väl som kunskapshöjande insats. Nästa steg är att stärka kopplingen mellan kunskap och elevens egna framtidsöverväganden. Det kan handla om att tydligare översätta yrkesprogrammets innehåll till konkreta yrkesroller, vardagliga framtidsbilder, vidare studiemöjligheter och exempel som olika elevgrupper kan känna igen sig i. På så sätt kan mässan förstås som en del av ett bredare vägledningsarbete där information, identifikation och framtidsstro behöver samspela.

Bilagor

Bilagorna redovisar det mer detaljerade statistiska underlaget bakom rapportens huvudresultat. Här återfinns fullständiga tabeller över pre/post-skillnader på frågenivå, skillnad-i-skillnader mellan elevgrupper samt kompletterande uppgifter om indexkonstruktion och kodning. Bilagorna är avsedda att ge transparens kring beräkningarna, medan huvudtexten fokuserar på de övergripande resultaten och tolkningarna.

Bilaga 1: Fullständig fråga-för-fråga-tabell över pre/post-skillnader.

Fråga	Pre	Post	d (klassviktad)
Har hört talas om yrkesprogram	0.84	1.31	+0.77
Jag vet vilka yrken olika yrkesprogram kan leda till	3.14	3.51	+0.34
Jag vet hur jag får grundläggande/särskild behörighet	3.00	3.25	+0.24
APL omfattar minst 15 veckor	0.25	0.35	+0.23
Jag skulle rekommendera yrkesprogram till en kompis	3.41	3.60	+0.20
Yrkesprogram kan ge grundläggande behörighet	0.94	0.94	+0.11
Yrkesprogramselever verkar lika studiemotiverade	3.43	3.51	+0.09
Jag tror yrkesprogram ger bra jobb	3.89	3.91	+0.02
Yrkesprogram ger goda jobbchanser	3.93	3.91	-0.02
Yrkesprogram passar för hur jag vill lära mig	3.39	3.38	-0.02
Yrkesprogram är viktiga för samhällets utveckling	3.97	3.94	-0.03
Yrkesprogram stänger inte vägen till universitet	0.78	0.80	-0.03
Yrkesprogram respekteras lika mycket som högskoleförberedande program	3.43	3.34	-0.10
Kan tänka sig att välja yrkesprogram	3.42	3.24	-0.15
Jag vill lära mig genom praktik	3.76	3.53	-0.22
APL ingår normalt i yrkesprogram	1.00	0.95	-0.30

Tabellen redovisar pre- och postvärden samt Cohen's d för samtliga direkt jämförbara frågor. I huvudtexten redovisas endast de frågor där skillnaden motsvarar minst $|d| = 0,20$, medan denna bilaga visar hela underlaget. Positiva d-värden innebär högre postvärde än prevärde, medan negativa d-värden innebär lägre postvärde än prevärde. Resultaten redovisas som klassviktade pre/post-skillnader.

Bilaga 2: Fullständig skillnad-i-skillnader-tabell för sociala grupper

Rang	Gruppdimension	Jämförelse	Resultatdimension	DiD, indexpoäng	Kort tolkning
1	Kön	Flickor jämfört med pojkar	Kunskap och kännedom	+4.6	Flickor hade ett tydligare kunskapslyft än pojkar.
2	SES	Hög-SES jämfört med låg-SES	Valbenägenhet	+4.0	Hög-SES hade en mer positiv, eller mindre negativ, utveckling i valbenägenhet.
3	Bakgrund	Migrationsbakgrund jämfört med svensk bakgrund	Kunskap och kännedom	-3.3	Elever med svensk bakgrund hade ett något större kunskapslyft.
4	Bakgrund	Migrationsbakgrund jämfört med svensk bakgrund	Valbenägenhet	+2.5	Elever med migrationsbakgrund hade en något mer positiv utveckling i valbenägenhet.
5	SES	Hög-SES jämfört med låg-SES	Kunskap och kännedom	+2.2	Hög-SES hade ett något större kunskapslyft.
6	Bakgrund	Migrationsbakgrund jämfört med svensk bakgrund	Attityder och social legitimitet	+1.5	Mycket liten/liten mer positiv utveckling bland elever med migrationsbakgrund.
7	Kön	Flickor jämfört med pojkar	Valbenägenhet	-1.4	Pojkar hade en något mindre negativ utveckling i valbenägenhet.
8	SES	Hög-SES jämfört med låg-SES	Attityder och social legitimitet	-1.3	Låg-SES hade en marginellt mer positiv attitydutveckling.
9	Kön	Flickor jämfört med pojkar	Attityder och social legitimitet	+1.3	Flickor hade en marginellt mer positiv attitydutveckling.

Tabellen redovisar skillnad-i-skillnader för social bakgrund, kön och migrationsbakgrund. Måttet visar om jämförelsegruppen förändrades mer eller mindre än referensgruppen mellan pre- och postmätningen. Positiva värden innebär att jämförelsegruppen hade en mer positiv utveckling än referensgruppen. Med låg-SES avses elever som anger 0–25 böcker i hemmet, medan hög-SES avser elever som anger 26 eller fler böcker. Med migrationsbakgrund avses elever där svenska inte nämns som hemspråk, medan svensk bakgrund avser elever där svenska nämns som hemspråk.